

ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ
อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

THE CLERGY OPINION TO THE MANAGEMENT OF ABBOTS IN MUANG DISTRICT
KAMPHAENGPHET PROVINCE

พระครูสาทรวิชานูรักษ์ (ดีวัน)

Phrakhu Sathorn Wachiranurak (D-One)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhsit University

Email: sathornwachira@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 5 กรกฎาคม 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 กรกฎาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 29 กรกฎาคม 2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร 2) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ของคณะสงฆ์ที่มี วิทยฐานะทางโลก วิทยฐานะทางธรรม และพรรษา ต่างกัน 3) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร วิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างได้แก่ พระสงฆ์อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 250 รูป แบ่งประชากรออกเป็นชั้นภูมิ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลมี 2 ประเภท ได้แก่ 1) สถิติเชิงพรรณนา คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 2) สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ การทดสอบความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) หากทดสอบแล้วพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จะทำการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีของ เชฟเฟ้ (Scheffé) วิเคราะห์และประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์

ผลการวิจัย พบว่า 1) ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร รวม 6 ด้าน แปลผลค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ด้านการปกครอง รองลงมา ได้แก่ ด้านสาธารณูปการ ด้านการ ศาสนศึกษา ด้านสาธารณสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม และค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ตามลำดับ 2) ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางโลก วิทยฐานะทางธรรม และพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน 3) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า 1) ด้านการปกครอง ความถี่สูงสุด ได้แก่ การเสนอแต่งตั้งพระสังฆาธิการควรพิจารณาหลักความสามารถมากกว่าความอาวุโส 2) ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ความถี่สูงสุด ได้แก่ เจ้าอาวาสแต่ละวัดควรจัดส่งพระภิกษุสามเณรไปอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่นักเรียนตามสถานการศึกษาเป็นประจำ 3)

ด้านการศาสนศึกษา ความถี่สูงสุด ได้แก่ เจ้าอาวาสควรสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาต่อในระดับสูงยิ่งขึ้นไปทั้งทางโลกและทางธรรมตามความสามารถ 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ความถี่สูงสุด ได้แก่ เจ้าอาวาสควรมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ยากจนเป็นประจำทุกปี 5) ด้านสาธารณูปการ ความถี่สูงสุด ได้แก่ เจ้าอาวาสควรมีการวางแผนการก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งในปัจจุบันและอนาคต 6) ด้านสาธารณสงเคราะห์ ความถี่สูงสุด ได้แก่ คณะสงฆ์ควรจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์วัดที่ประสบสาธารณภัยหรือขาดแคลน

คำสำคัญ: เจ้าอาวาส, พระสงฆ์, ความคิดเห็น

ABSTRACT

The research purposes were 1)to study the opinion of monks about abbots' administration 2)to compare the opinion of monks about abbot's administration between education and rainy season (pansa) and 3) to study the guideline of abbots' administration in Muang Kamphaeng phet. The questionnaire was used in collecting data from the 250 monks in Muang Kamphaengphet. The statistics that used in analyzing data were frequencies, percentages, mean , standard deviation :SD , One way ANOVA (F-test), if there were difference significantly, Scheffe' was used in multiple comparison which was analyzed by computer programme.

The research results were as follows; 1) The mean of monks' opinions about abbots' administration in six aspects were in high level,when considered in each aspects, the highest mean was Government aspect,the lower mean were Public Support aspect,Religion Study, Public Assistance,Dharma Spread,the lowest mean was Education Assistance. 2) The result of testing hypothesis was found that, the opinion of monks in abbots' administration was not significant differently although they were difference in education and rainy season(pansa). 3) The recommendation about guideline in abbots' administration were; 3.1 Government Aspect ; the highest frequencies was abbots'appointing should be considered by ability more than seniority. 3.2 Dharma Spread Aspect; the abbots should manage the monks to teach Dharma in school regularly. 3.3 Religion Studies Aspect; the higher level education of monks should be supported by abbots. 3.4 Education Assistant Aspect; the abbots should give the education fund for poor children every years. 3.5 Public Support Aspect; the construction and building should be planned for present and future. 3.6 Public Assistant Aspect; the abbots should set the assistance fund of temples for helping the poor or problem events.

Keywords: abbots, monks, opinions

1. บทนำ

การบริหารคณะสงฆ์ได้มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลักที่ใช้ในการบริหารปกครองในครั้งนั้นคือ พระธรรมวินัย องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบริหารปกครองโดยธรรมาธิปไตย สำหรับการบริหารปกครองคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน ถือว่าเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีสมเด็จพระสังฆราช ทรงเป็นองค์ประธาน มีการบังคับบัญชากันลงไปตามลำดับชั้นนับตั้งแต่ระดับมหาเถรสมาคมลงไปจนถึงเจ้าอาวาส พระ

สังฆาธิการทุกระดับมีหน้าที่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามที่ได้รับมอบหมายให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาสมเด็จพระสังฆราช เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม การบริหารจึงจำเป็นต้องอย่างยั่งยืนที่พระสังฆาธิการ ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ บริหาร การยุทธีใช้หลักการบริหารทั้งทางโลกและทางธรรมในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ ซึ่งจะต้องบริหารจัดการในเชิงรุกเพื่อให้ได้ผลเต็มที่ และมีประสิทธิภาพ พระสังฆาธิการควรมีภาวะผู้นำและมนุษยสัมพันธ์ในการบริหารงาน รวมถึงการบริหารจัดการ ด้านบุคลากรและอาคารสถานที่ ให้เป็นไปเพื่อความเจริญของพระพุทธศาสนา และความผาสุกของประชาชน เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา

สถานการณ์พระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบัน จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ต้องไม่ทำให้วิถีชีวิตตามหลักพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนาต้องสูญเสียไป พระสงฆ์ในสายตาของประชาชนทั่วไป อยู่ในอาการที่อาจกล่าวได้ว่าเสื่อมถอย ถึงกับใช้คำว่า วิกฤตศรัทธา กาฬกาฬ สังคม หรืออื่น ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่บอกเหตุว่าเป็นปัญหาในการบริหารปกครองคณะสงฆ์ที่พระสังฆาธิการทุกระดับประสบอยู่เสมอ เช่น พระภิกษุสามเณรในปกครองทำผิดพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้น ทั้งกรณีความสัมพันธ์ระหว่างพระกับสตรี

พระกับประชาชนในแต่ละชุมชน การวางตนที่ไม่เหมาะสมของพระ ขาดสันโดษ ขาดการสำรวม ทำให้ภาพพจน์ของพระพุทธศาสนามัวหมองไปด้วย วัดหลายแห่งเน้นพัฒนาด้านอาคารสถานที่มากกว่าการพัฒนาเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษาอบรมพระภิกษุ สามเณร หรือการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในแต่ละชุมชน ไม่สามารถเป็นที่พึ่งทางการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมของพระศาสนาได้

คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร มีวัดในเขตปกครอง จำนวน 117 วัด มีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาในปี พ.ศ.2554 จำนวน 1,009 รูป ปัญหาในพื้นที่ พบว่า พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยบวชแล้วมิได้ศึกษา ไม่มีหลักสูตรในการพัฒนาบุคลากรของสงฆ์ ในการเตรียมความพร้อมให้มีความรู้ความสามารถก่อนรับตำแหน่ง พระสังฆาธิการ การแต่งตั้งพระสังฆาธิการจะพิจารณาความอาวุโสเป็นสำคัญ และเน้นการปกครองมากกว่าการบริหารโดยกำหนดคุณสมบัติพระสังฆาธิการที่เน้นความรู้ทางธรรมเพื่อปกครองพระภิกษุสามเณรตามพระธรรมวินัย แต่สภาพความเป็นจริงในปัจจุบันพระสังฆาธิการมีความเกี่ยวข้องกับส่วนราชการ ท้องถิ่น นิติกรรม เป็นต้น มีวัดจำนวนไม่น้อยที่ทำนิติกรรมโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายเถรสมาคม เช่น การยกที่ดินให้ท้องถิ่น โรงเรียน มาสร้างถาวรวัตถุในวัดโดยไม่ทำสัญญาเช่า พระสังฆาธิการไม่ยอมรับการเปลี่ยนการบริหารที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง การปกครองสอดส่องดูแลพระภิกษุสามเณรในปกครองยังมีความบกพร่อง พระภิกษุสามเณรบางรูปละเมิดต่อพระธรรมวินัย มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับสมณสาธูป เช่น ขาดการสำรวม การเรียไร ทำให้ภาพพจน์ของพระพุทธศาสนามัวหมองไปด้วย วัดหลายแห่งเน้นพัฒนาด้านอาคารสถานที่มากกว่าการพัฒนาเพื่อมุ่งประโยชน์ต่อการศึกษาอบรมพระภิกษุ สามเณร ปัญหาเหล่านี้ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะเป็นพระสังฆาธิการรูปหนึ่งตระหนักถึงความสำคัญและปัญหาดังกล่าวข้างต้น จึงมีความสนใจศึกษา ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ต้องการทราบว่าพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานการพระสังฆาธิการเพียงใด ซึ่งสะท้อนให้เห็นศักยภาพการบริหารงานภาพรวมของพระสังฆาธิการ ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำเสนอผู้บังคับบัญชาคณะสงฆ์นำไปพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ให้การบริหารงานของคณะสงฆ์เกิดความเรียบร้อยดีงาม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

2.2 เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ของคณะสงฆ์ที่มี วิทยฐานะทางโลก วิทยฐานะทางธรรม และพรรษา ต่างกัน

2.3 เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

3. สมมติฐานของการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐาน ดังนี้

3.1 พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางโลกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน

3.2 พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางธรรมต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน

3.3 พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร แตกต่างกัน

4. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าไว้ ดังนี้

4.1 ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ พระสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัด กำแพงเพชร

4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

1.ด้านการปกครอง

2.ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม

3.ด้านการศาสนศึกษา

4.ด้านการศึกษาสงเคราะห์

5.ด้านสาธารณูปการ

6.ด้านสาธารณสงเคราะห์

4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ วัดในเขตอำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

5. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

5.1 ทำให้ทราบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

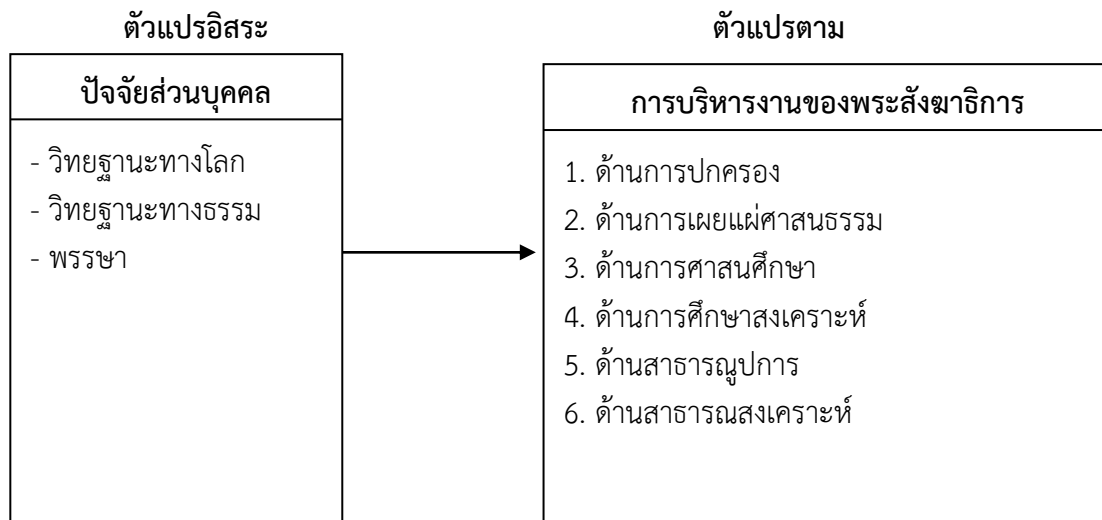
5.2 ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ของคณะสงฆ์ที่มี วิทยฐานะทางโลก วิทยฐานะทางธรรม และพรรษา ต่างกัน

5.3 ทำให้ทราบข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

5.4 สามารถมีข้อมูลเสนอผู้บังคับบัญชาคณะสงฆ์นำไปพิจารณาปรับปรุงแก้ไข ให้การบริหารงานของ คณะสงฆ์เกิดความเรียบร้อยดีงาม เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาต่อไป

6. กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็น การกิจคณะสงฆ์ ได้เลือกใช้กรอบแนวคิดของ สำนักงานเลขาธิการมหาเถรสมาคม กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ใน 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการ และด้านสาธารณสงเคราะห์ เพราะแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับสภาพจริงที่คณะสงฆ์นำมาใช้ในการบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ซึ่งสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

แผนภูมิกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

7. อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร” มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

7.1 ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

ผลการศึกษา ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมือง กำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร โดยรวม แผลผลค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า พระสังฆาธิการสามารถบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะพระสังฆาธิการมีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่ง มีทรัพยากรที่เหมาะสมเพียงพอต่อการบริหารงาน ทั้งทรัพยากรบุคคลงบประมาณ การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเป็นประโยชน์ต่อการบริหารงาน และมีการบริหารจัดการที่ดีสามารถบริหารงานกิจการงานคณะสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามภายใต้พระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎมหาเถรสมาคม จึงส่งผลให้พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการอยู่ในระดับมาก

ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุพิศ วันทะวงษ์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ ทั้ง 6 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการปกครอง แปลผลอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า การบริหารงานคณะสงฆ์เน้นการปกครองเพื่อให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา เป็นที่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชน จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าพระสังฆาธิการสามารถบริหารงานด้านการปกครองได้เป็นอย่างดี สามารถอบรมสั่งสอนสอดส่องดูแลพระภิกษุสามเณรให้มีความสำรวมเหมาะสมกับสมณสาธูป ส่งผลให้พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการปกครองอยู่ในระดับ ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังวรวิมลรัตน์ ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” พบว่า ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก อยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านการปกครอง

ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ แปลผลอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า คณะสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทด้านจัดการศึกษาเฉพาะภายในวัดเท่านั้น การศึกษาสงเคราะห์เป็นบทบาทการบริหารงานของคณะสงฆ์อีกด้านหนึ่งที่มีความสำคัญ การศึกษาสงเคราะห์ คือ กระบวนการสงเคราะห์ปวงชน ทั้งก่อนวัยเรียนในวัยเรียนและพ้นวัยเรียน ให้ได้รับการศึกษาเล่าเรียนอย่างต่อเนื่องในเรื่องต่าง ๆ ตามสมควรแก่ อัตรภาพ ในลักษณะการศึกษาแห่งชีวิตเน้นกลุ่มเยาวชนเป็นเป้าหมายหลักส่วนคนกลุ่มอื่นถือเป็นเป้าหมายรอง จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าพระสังฆาธิการควรมีบทบาทเข้ามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ประเวศ วะสี ที่ว่า พระสงฆ์ควรร่วมจัดการศึกษาในโรงเรียน เพราะโรงเรียนยังไม่มี ความเข้มแข็งทางปัญญาและศีลธรรม หากวัดจัดระบบการเรียนรู้ที่เข้มแข็งสามารถพัฒนาคนได้อย่างเต็ม ศักยภาพจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง

7.2 ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย โดยการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ของพระสงฆ์ที่มี วิถยฐานะทางโลก วิถยฐานะทางธรรม และพรราชา ต่างกัน

ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย โดยการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ของพระสงฆ์ที่มี วิถยฐานะทางโลก วิถยฐานะทางธรรม และพรราชา ต่างกัน พบว่า พระสงฆ์ที่มีวิถยฐานะทางโลก วิถยฐานะทางธรรม และพรราชา ต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

จากสมมติฐานของการวิจัยข้อ 1 ที่ว่า พระสงฆ์ที่มีวิถยฐานะทางโลก ต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวิถยฐานะทางโลก ต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานของการวิจัย ทั้งนี้อภิปรายผลการวิจัยได้ว่า พระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับพระสังฆาธิการระดับวัดคือเจ้าอาวาส ได้เห็นการบริหารงานของพระสังฆาธิการในด้านต่าง ๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม ปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดด้วยพระ

ธรรมวินัย มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม ให้การสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรตามความสามารถ ช่วยเหลือสถาบันการศึกษาอย่างเหมาะสม มีการดูแลเสนาสนะถาวรวัตถุภายในวัดเป็นอย่างดี และมีการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ จึงส่งผลให้พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการไม่แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉันทพร พงษ์โสภณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางโลก ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการไม่แตกต่างกัน

จากสมมติฐานของการวิจัยข้อ 2 ที่ว่า พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานของการวิจัย ทั้งนี้อภิปรายผลการวิจัยได้ว่า การบริหารงานของคณะสงฆ์ให้ความสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรให้มีโอกาสด้านการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม พระสงฆ์มีโอกาสได้ศึกษาพระธรรมวินัยอย่างเสมอภาคกันตามความสามารถของแต่ละรูป จากผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าพระสังฆาธิการสามารถบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดีจึงส่งผลให้พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางโลกต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการไม่แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉันทพร พงษ์โสภณ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ จังหวัดกาญจนบุรี” ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีวิทยฐานะทางธรรม ต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการไม่แตกต่างกัน

จากสมมติฐานของการวิจัยข้อ 3 ที่ว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน ผลการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษา ต่างกัน มีความคิดเห็นที่มีต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานของการวิจัย ทั้งนี้อภิปรายผลการวิจัยได้ว่า พระสังฆาธิการสามารถบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี เป็นคุณประโยชน์ต่อพระภิกษุสามเณรภายในวัด ในเขตปกครอง และพระพุทธศาสนา ให้ความเสมอภาคแก่ผู้ใต้การปกครองถึงแม้จะพรรษามากหรือน้อยก็ตามให้ความเคารพกันด้วยพรรษา อายุ จึงส่งผลให้พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกันมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการไม่แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสังวรารานันท์ ได้ศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก” การทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า พระสงฆ์ที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการระดับวัดไม่แตกต่างกัน

7.3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางแนวทางการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร

พระสงฆ์อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ได้เสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางแนวทางการบริหารงานของพระสังฆาธิการ อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร ผู้วิจัยได้นำ ข้อเสนอแนะความถี่สูงสุดในแต่ละด้าน อภิปรายผลตามลำดับได้ดังนี้

7.3.1 ด้านการปกครอง ความถี่สูงสุดได้แก่ การเสนอแต่งตั้งพระสังฆาธิการควรพิจารณาหลักความสามารถมากกว่าความอาวุโส ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า ในสภาพปัจจุบันพระสังฆาธิการในตำแหน่งต่าง ๆ

การแต่งตั้งเป็นการพิจารณาคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมซึ่งให้ความสำคัญกับความอาวุโสมากกว่าความสามารถ ไม่มีการทดลองงาน ทดสอบความพร้อมก่อนเข้ารับตำแหน่ง ไม่มีการพัฒนาศักยภาพหลังจากเข้ารับตำแหน่งแล้ว มีผลต่อทางการปกครองที่สำคัญคือ ไม่มีความรู้ความสามารถในบทบาทอำนาจหน้าที่ของตนเท่าที่ควร ไม่สามารถปกครองวัด พระภิกษุสามเณร ให้เกิดความเรียบร้อยดีงามเท่าที่ควร พระภิกษุสามเณรบางรูปจึงมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม ละเมิดต่อพระธรรมวินัยได้ง่าย ดังปรากฏตามข่าวในสื่อต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อทางการปกครองของคณะสงฆ์ทั้งโดยรวมและระดับวัด ดังนั้น การพิจารณาพระภิกษุผู้มีความสามารถเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการปกครองของคณะสงฆ์จะส่งผลดีทั้งในส่วนผู้บังคับบัญชาคือ สามารถสนองงานของคณะสงฆ์ได้เป็นอย่างดี ต่อพระพุทธศาสนาและต่อคณะสงฆ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเมธีธรรมาภรณ์ ที่ว่านักบริหารจะทำหน้าที่สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีถ้ามีคุณลักษณะ 3 ประการ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน ทูติยาปาณิกสูตร ดังนี้ 1) จักขุมา หมายถึง มีปัญญามองการณ์ไกล คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด 2) วิฐุโร หมายถึง จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คือ ความชำนาญด้านเทคนิค 3) นิสสยสัมปันโน หมายถึง พึ่งพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดีนักบริหารที่ดีต้องผูกใจคนไว้ได้ คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์

7.3.2 ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ความถี่สูงสุดได้แก่ เจ้าอาวาสแต่ละวัดควรจัดส่งพระภิกษุสามเณรไปอบรมจริยธรรม ศีลธรรมแก่นักเรียนตามสถานการศึกษาเป็นประจำ ทั้งนี้ก็ปรายผลได้ว่า พระสังฆาธิการอำเภอวังทองยังมีบทบาทในด้านนี้เป็นส่วนน้อย ประกอบกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันที่วัด กับโรงเรียนถูกแยกออกจากกัน เด็กเยาวชนไม่ค่อยมีโอกาสได้เข้าวัดฟังธรรม หรือมีโอกาสได้ศึกษาธรรมศึกษา จึงทำให้เด็กและเยาวชนห่างเหินศาสนา ยึดติดกับวัตถุมากเกินไปตามกระแสนิยมวัฒนธรรมตะวันตก ละเลยประเพณีที่ดีงามของไทย ส่งผลต่อปัญหาสังคมในหลายด้าน เช่น ปัญหายาเสพติด การตั้งครุฑไม่พึงประสงค์ การไม่รักษานวลสงวนตัว เป็นต้น บทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระสังฆาธิการควรเผยแผ่ศาสนาธรรมในเชิงรุก โดยจัดส่งพระภิกษุสามเณรเข้าไปอบรมศีลธรรม จริยธรรมในโรงเรียนเป็นประจำ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของบุญศรี พานะจิตต์ กล่าวไว้ว่า การประกาศธรรมเป็นบทบาทที่สำคัญของสถาบันสงฆ์ การเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ ด้วยอาศัยความเมตตาธรรมและความกรุณาจากพระภิกษุสงฆ์ งานเผยแผ่ที่พระภิกษุสงฆ์ทำกันอยู่ปัจจุบันที่สำคัญได้แก่ งานพระธรรมทูต โดยจัดให้สงฆ์จาริกไปเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนให้เกิดความลึกซึ้งถึงคุณค่าของธรรมะ และความจำเป็นต้องปฏิบัติธรรม สามารถนำธรรมะมาใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องและถูกวิธี รวมถึงการนำหลักธรรมมาแก้ไขปัญหาชีวิต ปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้อย่างเหมาะสม งานอบรมจริยธรรม ศีลธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างเหมาะสม นำหลักพุทธธรรมมาดำเนินชีวิต

7.3.3 ด้านการศาสนศึกษา ความถี่สูงสุดได้แก่ เจ้าอาวาสควรให้โอกาสพระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ศึกษาต่อในระดับสูงยิ่งขึ้นไปทั้งทางโลกและทางธรรมตามความสามารถ ทั้งนี้ก็ปรายผลได้ว่า คณะสงฆ์อำเภอวังทอง เน้นส่งเสริมการศึกษาเฉพาะด้านปริยัติธรรม ซึ่งพระสงฆ์เป็นองค์การหนึ่งที่มีการบริหารจัดการ จึงจำเป็นต้องศึกษาเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมเพื่อให้มีความรู้ในหลักการบริหารที่ถูกต้องเหมาะสม รู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง สามารถประยุกต์องค์ความรู้มาใช้ในการบริหารให้เกิดประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพปริยัติสุธี ที่กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาไว้ว่า 1) เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ 2) เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ 3) เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา 4) เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา 5) เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา 6)

เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา 7) เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา 8) เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม 9) เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

7.3.4 ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ความถี่สูงสุดได้แก่ เจ้าอาวาสควรมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่ยากจนเป็นประจำทุกปี ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า ในปัจจุบันถึงแม้รัฐบาลจะมีนโยบายเรียนฟรี อย่างมีคุณภาพ แต่สภาพความเป็นจริงการช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ของรัฐบาลยังทำได้อย่างจำกัด ไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันซึ่งมีค่าใช้จ่ายในการศึกษาค่อนข้างสูง ดังนั้น พระสังฆาธิการทุกระดับควรให้ความสำคัญด้านศึกษาสงเคราะห์มากขึ้น โดยมอบทุนการศึกษาแก่ผู้ยากไร้ เพื่อให้มีโอกาสด้านการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันในสังคม เพื่อลดความความแตกต่างด้านโอกาสในสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพปริยัติสุธี กล่าวว่าการจัดการศึกษาสงเคราะห์ควรดำเนินการโดยจัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับชั้นประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา และสอดคล้องกับแนวคิดของ บุญศรี พานะจิตต์ กล่าวว่าการศึกษาสงเคราะห์เป็นบทบาทภารกิจของคณะสงฆ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ การศึกษาสงเคราะห์ประชาชนด้านการศึกษาให้มีความรู้ความสามารถที่จะดำรงตนอยู่ได้และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข เพราะใช้การศึกษาในการทำมาหาเลี้ยงชีพ

7.3.5 ด้านสาธารณูปการ ความถี่สูงสุดได้แก่ เจ้าอาวาสควรมีการวางแผนการก่อสร้างถาวรวัตถุทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า การก่อสร้างถาวรวัตถุของวัดต่าง ๆ ในปัจจุบัน ไม่มีการเตรียมความพร้อมด้านแบบแปลนแผนผัง งบประมาณ สถานที่ที่เหมาะสม ทำให้การก่อสร้างขาดความคงทนแข็งแรง ขาดความสวยงามด้านภูมิทัศน์ การก่อสร้างไม่เป็นระเบียบ หากเจ้าอาวาสมีการวางแผนที่ดีในการก่อสร้างจะส่งผลให้วัดมีภูมิทัศน์ในวัดสวยงาม การจัดทำผังการก่อสร้างเหมาะสม มีถาวรวัตถุที่แข็งแรงในการใช้ประโยชน์ งบประมาณในการก่อสร้างไม่บานปลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระเทพปริยัติสุธี ที่กล่าวถึงสาธารณูปการไว้ว่า ควรมีควบคุมการทำ แผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัด ให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอควรแก่สภาพท้องถิ่นและให้ก่อสร้างตามแบบแปลน ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญ ควบคุมการเงินและบัญชี รับ - จ่ายของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี ควบคุมดูแลการเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัด ให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกระดับควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ

7.3.6 ด้านสาธารณูปการ ความถี่สูงสุดได้แก่ คณะสงฆ์ควรจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์วัดที่ประสบสาธารณภัยหรือขาดแคลน ทั้งนี้อภิปรายผลได้ว่า วัดเป็นที่พึ่งทั้งกายสุข และยามทุกข์ เมื่อประชาชนหรือวัดประสบสาธารณภัย หรือขาดแคลน วัดควรให้การสงเคราะห์ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาสมทรง สิรินธโร และคณะ กล่าวว่าการสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและด้านวัตถุด้านจิตใจ กระทำได้โดยเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ในปัญหาชีวิตและด้านอื่นๆ เช่น ทางวิชาการ บางอย่าง ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือ สร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์ สอดคล้องกับแนวคิดของ สมพร เทพสิทธา ที่กล่าวว่าการสงเคราะห์แก่ผู้เดือดร้อน ยากไร้ ในฐานะวัดเป็นโครงสร้างทางสังคมและชุมชน เมื่อประชาชนประสบความทุกข์ยาก เดือดร้อน พระสงฆ์ควรสงเคราะห์ผู้ประสบความทุกข์ยากเท่าที่ทำได้ เช่น ให้การแนะนำ ปรึกษา สงเคราะห์ด้วยเครื่องดำรงชีพ

บรรณานุกรม

ข้อมูลวิทยุภูมิ

1) หนังสือทั่วไป

- กฤษฎา ประศาสน์วุฒิ. วิธีการวิจัยทางสหกรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 3. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, 2551.
- กลุ่มงานฝึกอบรมการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). ตำราชุดฝึกอบรมหลักสูตรนักวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2547
- กฎหมายเศรษฐศาสตร์ ฉบับที่ 2. ว่าด้วยระเบียบการปกครองคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2541.
- การศาสนา. กรม. คู่มือจัดการศึกษาสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.
- _____. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- _____. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.
- กมลรัตน์ หล้าสูงษ์. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาการแนะแนวและจิตวิทยาการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, 2527.
- จันทรานี สงวนนาม. เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง. ม.ท.ป., 2546.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. รศ.,ดร. ทฤษฎีองค์การ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2538.
- _____. เอกสารการสอนชุดวิชาการบริหารการพัฒนาและการพัฒนาการบริหาร. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2548.
- ถวิล ธราโภชน. จิตวิทยาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, 2526.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. ประสบการณ์วิชาชีพบริหารรัฐกิจ : การบริหารงานภาครัฐแนวใหม่. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2550.
- ทวี พลรัตน์. คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพ มหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.
- ธงชัย สันติวงษ์. ทฤษฎีองค์การและการออกแบบ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2541.
- ธีระศักดิ์ อุ่ณารมณเฑศล. เครื่องมือวิจัยทางการศึกษา : การสร้างและการพัฒนา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.
- น้อย ลายคราม และสุบรรณ จันทบุตร. การบริหารและการจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการสงฆ์, 2539.
- นิภา เมธาวีชัย. วิทยาการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2543.
- นืออน กลิ่นรัตน์. ความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติ. ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2. ขอนแก่น : ฝ่ายวิจัยและพัฒนาศูนย์ฝึกอบรมพัฒนาการสาธารณสุข, 2530.
- บุญชม ศรีสะอาด. รศ.,ดร. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สุวิริยาสาน, 2545.
- ประพันธ์ สุริหาร. หลักและระบบบริหารการศึกษา. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2549.
- ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการเรียนรู้เท่าทันสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2540.

ปัญญา หิรัญศรีศรี. รศ.,ดร. การบริหารและนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2552.

พระเทพปริยัติสุธี. ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี). ธรรมปริทัศน์ “46”. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). คุณธรรมสำหรับนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, 2539.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). กระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

พระมหาสมทรง สิริธโร และคณะ. บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเกล็ดไทย จำกัด, 2525.

ไพโรธ เลิศพิริยมล. สภาพปัญหาสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ, 2539.

ไพศาล หวังพานิช. การวัดผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2536.

มาณพ พลไพรินทร์. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: ชูติมาการพิมพ์, 2531.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, 2540.

ส่งศรี ชมภูวงศ์. การวิจัย. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2547.

สมเด็จพระมหาธีรราชสังฆคณาจารย์. การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่อง การคณะสงฆ์และการพระศาสนา ใน ทวี พลรัตน์ (บรรณาธิการ). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2540.

สมพร เทพสิทธิธา. บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภายุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, 2538.

สุชา จันท์ธรม และสุรงค์ จันท์ธรม. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แพรววิทยา, 2520.

สุนัย เศรษฐ์บุญสร้าง. อุดมการณ์ทางสังคม. กรุงเทพมหานคร : อภัยการพิมพ์, 2534.

2) ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต (Internet)

วิกิพีเดีย, “รายชื่อวัดในจังหวัดกำแพงเพชร”, <th.wikipedia.org/wiki>, (23 กรกฎาคม 2555).

3) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย

จรินทร์ ยิ่งสังข์. “บทบาทพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2540.

ธัญพร พงษ์โสภณ. “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อบทบาทการบริหารงานของพระสังฆาธิการ จังหวัดกาญจนบุรี”. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.

บุญศรี พานะจิตต์. “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี”. รายงานการวิจัย. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

พระครูสังวรวิธานนท์. “ความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อการบริหารงานของพระสังฆาธิการระดับวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก”. ศึกษาค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยพิษณุโลก, 2553.

พระมหาสมชาย เจริญกิจ. “บทบาทของวัดพัฒนาตัวอย่างในการช่วยเหลือสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดใน กรุงเทพมหานครกับวัดในภาคกลาง”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

พระมหาคุณ จีรวฑฒ. “การศึกษาสภาพการบริหารงานการคณะสงฆ์ ของพระสังฆาธิการ ระดับอำเภอและระดับตำบล ในจังหวัดนครราชสีมา”. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 2549.

พระสุพิศ วันทะวงษ์. “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ”. ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 2551.

อุดร ชัดยพงศ์. “การศึกษาวิธีดำเนินการจัดการการศึกษาในศาสนสถาน จังหวัดนครราชสีมา”. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2538.

4) เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดกำแพงเพชร. “ทะเบียนสำรวจจำนวนพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัด ประจำปี พ.ศ. 2544”, (อัดสำเนา).

สมชัย วงษ์นายะ. รศ.,ดร. และ ทวนทอง เขาวงกิตพิงศ์. รศ.,ดร. “เอกสารประกอบการสอนวิชาการวิจัย”. กำแพงเพชร : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษากำแพงเพชร, 2551, (อัดสำเนา).